

**Olha Starenka, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
Associate Professor at the Department of Accounting,
Analysis and Auditing
Odesa National Economic University
Odesa, Ukraine**

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-650-8-23>

ACCOUNTING ASPECTS OF THE ACTIVITIES OF ENTITIES OF THE UKRAINIAN STOCK MARKET

ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку фондового ринку України характеризується зростанням ролі професійних учасників ринку капіталу, розширенням спектра фінансових інструментів та активною цифровізацією фінансових послуг. У цих умовах особливого значення набуває належна організація бухгалтерського обліку діяльності суб'єктів фондового ринку, оскільки саме облікова інформація виступає базою для прийняття управлінських рішень, формування фінансової звітності та забезпечення прозорості операцій з цінними паперами.

Суб'єкти фондового ринку – брокерські та дилерські компанії, компанії з управління активами, депозитарні установи, фондові біржі, клірингові центри – здійснюють специфічні фінансові операції, які потребують особливих підходів до визнання, оцінки та відображення у бухгалтерському обліку. На відміну від звичайних суб'єктів господарювання, їх діяльність пов'язана з обігом фінансових інструментів, деривативів, корпоративних прав та інвестиційних активів, що зумовлює необхідність застосування норм міжнародних стандартів фінансової звітності, зокрема МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» та МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [1; 2].

Облікові аспекти діяльності таких установ охоплюють декілька ключових напрямів:

1. *Визнання фінансових активів і зобов'язань залежно від економічної сутності операцій.* Визнання фінансових активів і зобов'язань у бухгалтерському обліку здійснюється відповідно до

вимог МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», який визначає момент первісного визнання – коли суб'єкт стає стороною договору, що створює права і обов'язки щодо конкретного інструмента. Первісна оцінка включає справедливу вартість інструмента, а для активів – також витрати, що прямо пов'язані з придбанням активу. Це забезпечує відображення у звітності економічної суті операції, а не тільки її юридичної форми, що є ключовою характеристикою обліку фінансових інструментів [1]. Правильне визнання активів та зобов'язань впливає на подальшу оцінку, нарахування доходів і витрат, а також на інформацію, представлену користувачам фінансової звітності щодо ризиків і фінансового стану установи [2].

2. *Оцінка фінансових інструментів за справедливою або амортизованою вартістю.* Метод оцінки фінансового інструмента після первісного визнання визначається залежно від бізнес-моделі управління активами та характеристик контрактних грошових потоків. МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» передбачає три основні категорії оцінки: справедлива вартість через прибуток або збиток, справедлива вартість через інший сукупний дохід, амортизована собівартість [1].

Оцінка за амортизованою вартістю застосовується тоді, коли інструмент утримується з метою отримання грошових потоків, а оцінка за справедливою вартістю – коли актив або група активів, що управляються таким чином, краще представляє інформацію користувачам фінансової звітності. Це забезпечує доречне представлення економічної сутності операцій та ризиків, пов'язаних з ними.

3. *Облік доходів і витрат від операцій з цінними паперами та комісійних послуг.* Усвідомлення доходів і витрат у діяльності суб'єктів фондового ринку повинно відповідати логіці визнання економічної вигоди та фактичного отримання результатів діяльності. Доходи від операцій з цінними паперами включають прибутки/збитки від продажу, дивідендні доходи, процентні доходи, тоді як комісійні доходи визнаються відповідно до МСФЗ 15 «Доходи від договорів з клієнтами», які передбачають визнання доходу, коли контроль над послугою переходить до клієнта. Ця методика дозволяє коректно визначати період, в якому здійснено економічну вигоду, і забезпечує достовірність даних фінансової звітності. Оскільки комісійні доходи та витрати можуть мати суттєвий вплив на фінансові результати, особливо у брокерській

діяльності, облік таких операцій вимагає чіткої нормативної інтерпретації.

4. *Формування резервів під знецінення активів.* Одним із найважливіших облікових аспектів є створення резервів під очікувані кредитні збитки відповідно до вимог МСФЗ 9 «Фінансові інструменти». Замість моделі «втрата, що вже понесена» стандарт запроваджує підхід до визнання очікуваних кредитних збитків для фінансових активів, оцінених за амортизованою вартістю або справедливою вартістю через інший сукупний дохід. Резерв під очікувані кредитні збитки створюється з моменту первісного визнання та періодично переглядається залежно від змін кредитного ризику. Для фінансових установ це означає необхідність оцінювання кредитного ризику, зниження корисності активів та формування оціночного резерву, що відображає реалістичну величину можливих втрат у майбутньому. Таке формування резервів сприяє підвищенню достовірності фінансової звітності, оскільки резерви визнаються попередньо, а не після настання збитків.

5. *Облік похідних фінансових інструментів та хеджування ризиків.* Похідні фінансові інструменти (деривативи) включають ф'ючерси, опціони, свопи та інші контракти, ціна яких залежить від вартості базового активу. Облік таких інструментів у фінансовій звітності суб'єктів фондового ринку має важливе значення для управління ризиками, зокрема валютними, процентними та ціновими. Застосування хеджування в обліку дозволяє коригувати оцінку ризику, зміни в облікових оцінках та зменшувати волатильність фінансової звітності, коли певні умови обліку дотримуються відповідно до вимог стандартів.

У міжнародній практиці застосування хеджування передбачає спеціальні вимоги щодо документування стратегій хеджування, оцінювання його ефективності та відповідного розкриття інформації у фінансовій звітності, що дозволяє відображати економічний зміст операцій зі зменшення ризиків.

6. *Організація внутрішнього контролю та облікової політики.* Облікова політика суб'єктів фондового ринку є ключовим елементом системи внутрішнього контролю, що визначає вибір методологічних рішень щодо визнання, оцінки та розкриття інформації про фінансові інструменти, управління ризиками, формування резервів та припинення визнання. Установлення облікової політики має базуватися на вимогах МСФЗ та адаптуватись до специфіки діяльності, включно з ризиками ринку

капіталу та вимогами регуляторів, таких як НКЦПФР. Внутрішній контроль забезпечує дотримання встановленої облікової політики, аналіз ефективності оцінок, правильність класифікації фінансових активів і зобов'язань, а також достовірність розкриття інформації у фінансовій звітності, що в підсумку підвищує довіру інвесторів та користувачів звітності.

Важливим аспектом є також інформаційно-аналітичне забезпечення обліку, що передбачає автоматизацію облікових процесів, використання електронного документообігу та інтеграцію облікових систем із торговельними платформами фондового ринку. Цифровізація значно підвищує оперативність обробки даних, однак одночасно актуалізує питання кібербезпеки, захисту фінансової інформації та достовірності електронних первинних документів.

Крім того, облік у суб'єктів фондового ринку тісно пов'язаний із регуляторними вимогами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Національного банку України. Нормативні обмеження щодо структури капіталу, ліквідності, звітності та розкриття інформації безпосередньо впливають на побудову облікової політики та систему фінансового моніторингу.

Отже, бухгалтерський облік діяльності суб'єктів фондового ринку слід розглядати не лише як технічний інструмент фіксації господарських операцій, а як стратегічний елемент управління фінансовими потоками та ризиками. Його вдосконалення має ґрунтуватися на гармонізації національних стандартів із міжнародними вимогами, впровадженні цифрових технологій та посиленні аналітичної складової обліку. Саме комплексний підхід забезпечує прозорість фондового ринку, підвищує довіру інвесторів і сприяє сталому розвитку фінансової системи України.

Література:

1. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 (МСФЗ 9). Фінансові інструменти : Стандарт; IASB / переклад укр. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf.
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 (МСФЗ 7). Фінансові інструменти: розкриття інформації. Стандарт; IASB / переклад укр. Міністерство фінансів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_007#Text.